

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПІДГРУНТТЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Актуальність теми дослідження. Соціальна справедливість є онтологічною основою у конституювання суспільного буття, засадничою цінністю, що поширюється на всі сфери життя соціуму. Прагнення людей до справедливості та свободи, а також необхідність солідарної відповідальності, поглиблені змінами та кризовими явищами глобального «суспільства ризику» (У. Бек), нагально потребують пошуку нових підходів до їх розуміння та актуалізують соціально-філософське осмислення місця і ролі справедливості в сучасному соціумі, у розбудові громадянського суспільства. Фундаментальним положенням сучасної концепції громадянського суспільства є соціальна інтеграція, солідарна та колективна співдія щодо формування реальних умов реалізації прав і свобод людини. Відображенням співпраці, взаємодії, інтеграції між людьми є соціальна справедливість як на рівні соціальних груп та прошарків, так і суспільства загалом. Формування ефективних інститутів громадянського суспільства не можливе без активної участі громадян в економічному та соціальному житті, подолання соціальної несправедливості й крайніх форм нерівності, створення рівних можливостей для реалізації потенціалу всіх членів соціуму [1, с. 116-120]. Особливої актуальності проблема соціальної справедливості набуває для України в умовах побудови суверенної держави, формування громадянського суспільства, переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки. Це зумовлено як необхідністю глибше осягнути сутність соціальної справедливості, рівності й нерівності, їх соціальних модифікацій у добу глобалізації, так і процесами трансформації українського суспільства, які супроводжуються високим рівнем дезінтеграції, значним соціально-економічним розшаруванням й загостренням суперечностей між різними верствами. Несправедливість охопила практично всі сфери суспільного життя, що суттєво послаблює матеріальні й духовні засади єдності українців, стримує процес розбудови дієвих механізмів життєдіяльності та розвитку громадянського суспільства. **Мета дослідження:** соціально-філософський аналіз феномену соціальної справедливості. **Завдання дослідження:** розглянути еволюцію й особливості трактування справедливості в історичній традиції філософування; з'ясувати сутність соціальної справедливості як онтологічної засади уконституювання громадянського суспільства; проаналізувати практику втілення соціальної справедливості в умовах розбудови держави й громадянського суспільства в Україні. **Предмет дослідження:** соціальна справедливість як підгрунтя формування громадянського суспільства. Відомо, що соціальна справедливість є загальновизнаною цінністю сучасного демократичного суспільства, що закріплена в документах світової спільноти, зокрема в Міжнародних пактах ООН [2, с. 15]. Тому в реалізації соціальної політики соціальної держави вона виступає як ключовий принцип. Як категорія «Соціальна справедливість» – це соціальнопсихологічне сприйняття принципів і форм організації суспільства, що відповідає інтересам людей і соціальних груп, тобто узагальнена моральна оцінка суспільних відносин. Але що собою являє соціальна справедливість у сучасному розумінні, яка її роль у соціальній політиці держави на різних етапах її розвитку, які точки зору вчених і практиків на цю проблему? Все це невід'ємно вимагає ґрунтовного розгляду як в історичній ретроспективі, так і з позицій сучасного бачення цього ключового принципу соціальної політики.

Соціальна справедливість – це і узагальнена моральна оцінка суспільних відносин, і один з основних загальнолюдських соціальних ідеалів, конкретне розуміння і зміст якого змінювалося протягом історії, і сьогодні немає єдиного розуміння його змісту. При визначенні соціальної справедливості найчастіше її співвідносять із соціальною рівністю, і в цьому контексті соціальна справедливість розуміється як міра рівності і нерівності в розподілі матеріальних і духовних благ у суспільстві, статусів і влади, а також у життєвому положенні різних суспільних груп [3, с. 41]. Механізми такого розподілу по-різному бачаться прихильникам різних політичних доктрин. Консервативна традиція виходить з невизнання іншого принципу розподілу, крім ринкового. Вільне суспільство, на їхню думку, не допускає встановлення моделей розподілу, оскільки це веде до втручання в права людини й обмеження його волі. Ліберали сьогодні визнають необхідність державного втручання в розподіл. Марксизм вбачає у соціальній справедливості знищення приватної власності і реалізацію принципу розподілу за працею. Методологічна основа дослідження ґрунтується на сукупності філософських та загальнонаукових методів і принципів. Історико-філософський підхід забезпечив аналіз справедливості у контексті європейської та вітчизняної філософської думки. Герменевтичний метод дозволив виявити особливості розуміння справедливості в різних концепціях, а компаративистський – осягнути 3 смислові паралелі сутності справедливості в українській філософії і співставленні з тенденціями західноєвропейської методології. Використання методу концептуальної реконструкції при аналізі теорій лібералізму та комунітаризму уможливило з'ясування їх методологічних настанов у контексті осмислення сучасних філософських дискурсів соціальної справедливості й громадянського суспільства, виявити відмінності й спільні позиції у трактуванні значених понять. Застосування аксіологічного методу дозволило дослідити сутнісні ознаки поняття «справедливість», встановити його внутрішні зв'язки з етичними категоріями, охарактеризувати ціннісні засади. На основі використання структурно-функціонального підходу обґрунтовано роль соціальних інститутів у становленні й функціонуванні громадянського суспільства. Необхідним інструментарієм досягнення мети дослідження і реалізації поставлених завдань були принципи системності, цілісності, єдності історичного та логічного, розвитку і взаємозв'язку. Принципи історизму та детермінізму дозволили осмислити світову та вітчизняну традиції трактування соціальної справедливості як передумови формування громадянського суспільства. Важливою складовою методології є міждисциплінарний підхід, у межах якого використано напрацювання із досліджуваної проблематики у галузі історії філософії, соціальної філософії, політичної філософії, соціології, етики, економіки, державного управління, правознавства [4, с. 69-76]. Для реалізації економічних реформ, відновлення суспільства необхідний пошук компромісу, що відповідає національним особливостям, духовному настрою суспільства й ув'язаному з економічною ситуацією в країні. Рівень економічного розвитку країни визначає рівень і масштаби споживання, а значить, багато в чому й умови формування потреб людей. При цьому необхідно відзначити, що система соціального захисту не визначається тільки підтримкою малаозабезпечених прошарків населення, тобто тих, хто не включений у суспільне виробництво (учні, пенсіонери, інваліди). Вона містить у собі захист і осіб, що беруть участь у суспільному виробництві і насамперед людей, що працюють по найму. Здійснюється і через регламентування в законодавчій формі праці (тривалість робочого тижня, тривалість і порядок надання відпусток, охорони праці й ін.) і його оплати (встановлення мінімальних ставок заробітної плати й ін.), а також визначення прав працівників при прийомі на роботу і звільненні. Ця сторона системи соціального захисту також визначається рівнем економічного розвитку країни, співвідношенням політичних сил і рівнем суспільної самосвідомості. Проблеми нерівності в розподілі доходів і соціальна політика держави знову стали предметом жвавих теоретичних дискусій наприкінці 70-х – початку 80-х рр., у період неоконсервативного зрушення в державному регулюванні («реїганоміка», «тетчеризм»). Суть проблеми полягає в наступному. Які межі втручання держави в перерозподільні процеси? Чи не зменшується ефективність функціонування економіки в цілому через зростаючі масштаби трансферних виплат – адже їхнім джерелом є податки? Чи не підривають усе більш прогресивні податкові ставки стимули до підприємництва? Чи не сприяють багато соціальних програм росту про шарку соціальних утриманців? Американський економіст П. Хейне з цього приводу зауважує: дійсно, люди, що мають яхти, багаті; люди, що риються в смітєвих контейнерах, бідні. Але якщо будуть введені нові правила, згідно з якими кожен власник яхти буде обкладатися щорічним податком 10 тис. дол. у спеціальний фонд «помийників», і якщо кожний з «помийників» одержить право на одержання з цього фонду щорічної допомоги в 2000 дол. то, швидше за все, відбудеться наступне: число власників зареєстрованих яхт скоротиться, а число осіб, що називають себе «помийниками», дивно швидко зросте [5, с. 379]. Не можна забувати, що нерівність у доходах у значній мірі породжено об'єктивно дією ринкового цінового механізму. Прагнення знищити цілком диференціацію доходів означало б намір цілком зруйнувати сам ринковий механізм. **Висновок.** Найважливішим показником соціально-справедливої спрямованості суспільства виступає характер соціальних відносин. Вектор їх розвитку може бути розгорнутим у бік посилення нерівності, що приводить до панування одних соціальних груп і підпорядкування їм інших, і як наслідок – росту соціальної напруженості. А може бути розгорнутим в іншому напрямку, коли формується декомпозиція статусів соціальних груп і виникає соціальне перемір'я, яке дозволяє соціальному розвитку здобувати стійкий прогресивний характер. Розподіл інформації та культурних цінностей є дуже важливим для оцінки молодого ще зароджуваної демократичної соціальної держави в Україні [6, с. 333]. Марксистська концепція в основу справедливості поклала принципи соціальної рівності. У модерній і постмодерній філософії об'єктом справедливості стають не лише соціально-економічні та політичні відносини, а й соціально-психологічні, моральні та духовні якості людини. Загалом модерна та постмодерна епохи не змогли сформулювати єдиного розуміння сутності і змісту справедливості. Соціальна справедливість – поняття, що цілісно характеризує стан суспільних відносин і охоплює економічні, політичні, правові, моральні та інші аспекти суспільного буття, встановлює між ними рівновагу й поєднує принципи свободи й рівності. Вона постає своєрідною мірою рівноваги нерівності, норм і дій, благ і внеску (заслуг), діяння і винагород, вимог і виконання у відносинах між людьми і соціальними групами, які оцінюються з позиції суспільного ідеалу, а також соціальної відповідальності людей. Як оціночна категорія соціальна справедливість носить загальнолюдський, конкретно-історичний характер. Значущість та конструктивний сенс соціальної справедливості проявляється не лише в конституюванні соціальної держави і громадянського суспільства, трансформації їхніх форм, а й у функціонуванні суспільного буття загалом як спільноти громадян, «вкорінення» кожного індивіда у буденному потоці простору, місця та часу.

Список використаних джерел

1. Сабадуха М. В. Проблема справедливості у філософії Просвітництва в контексті розбудови європейських держав та формування громадянського суспільства / М. В. Сабадуха // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. № 1 (23). К.: НАУ, 2016. С. 116 – 120.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. ООН, 1966-76. Преамбула. С.-15.
3. Гриненко А.М. Соціальна політика. Навч. посіб. К.: Вид-во КНЕУ, 2004. С. 41.
4. Сабадуха М. В. Ідея справедливості в європейській середньовічній філософії та її вплив на формування християнського суспільного вчення / М. В. Сабадуха // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Серія : Філософія. Випуск 20. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. 2016. С. 69 –76.
5. Хейне П. Економічний образ мислення. М., 1991. С. 379.
6. Пахомов Ю.М., Кримський С.Б., Павленко Ю.В. Шляхи та роздоріжжя сучасної цивілізації. К.: Благодійний Фонд сприяння розвитку гуманітарних та економічних наук «Міжнародний діловий центр», 1998. С. 333.